

Potencjał rozwoju turystyki filmowej na Malcie w opinii respondentów

Dominika Żak

dominika.zak@student.up.krakow.pl

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Abstrakt: Celem artykułu jest analiza potencjału turystyki filmowej na Malcie poprzez identyfikację i charakterystykę lokalizacji filmowych wykorzystanych w znanych produkcjach filmowych i serialowych, ocenę poziomu świadomości respondentów oraz opracowanie autorskiej oferty turystycznej. Badania miały charakter mieszany i obejmowały analizę źródeł, zastosowanie metody sondażu diagnostycznego przy użyciu kwestionariusza ankietowego oraz elementy podejścia projektowego. W ramach części empirycznej dokonano oceny poziomu świadomości respondentów w zakresie turystyki filmowej na Malcie oraz ogólnej percepcji turystyki w tym kraju. Z kolei podejście projektowe polegało na opracowaniu autorskiego szlaku filmowego, przygotowanego na podstawie zgromadzonych danych oraz własnych obserwacji autorki, z uwzględnieniem infrastruktury noclegowej i gastronomicznej w jego otoczeniu. W części teoretycznej omówiono pojęcia turystyki filmowej, szlaku turystycznego i kulturowego w oparciu o analizy wielu polskich badaczy.

Słowa kluczowe: turystyka filmowa, szlak filmowy, turystyka filmowa na Malcie

Wstęp

Malta, wyspiarskie państwo położone w centralnej części Morza Śródziemnego, mimo niewielkiej wielkości (zaledwie 316 km²) stanowi popularną lokalizację dla realizacji międzynarodowych produkcji filmowych m.in. takich jak *Gladiator* (2000), *Troja* (2004), czy *Gra o Tron* (2011).

Archipelag maltański coraz częściej określany jest mianem „Mini Hollywood Morza Śródziemnego”. Malta od lat stanowi atrakcyjną lokalizację dla filmowców ze względu na swoje wszechstronne uwarunkowania geograficzne, umożliwiające kreowanie różnych miejsc i okresów historycznych, m.in. Rzymu, Marsylii, Sewilli, miast Izraela czy przestrzeni fikcyjnych.

Celem artykułu jest analiza potencjału rozwoju turystyki filmowej na Malcie poprzez identyfikację lokalizacji filmowych, ocenę poziomu świadomości respondentów oraz opracowanie autorskiej oferty turystycznej w postaci szlaku filmowego.

W badaniu zastosowano podejście mieszane, obejmujące analizę lokalizacji filmowych, sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego oraz opracowanie autorskiego produktu turystycznego.

Zdaniem autorki takie holistyczne podejście umożliwiło kompleksową analizę badanego zjawiska, łącząc perspektywę teoretyczną, empiryczną i praktyczną, co pozwoliło na jego pogłębioną interpretację.

Pojęcie turystyki filmowej

Pojęcie turystyki filmowej (ang. film tourism, movie tourism) według A. Stasiaka (2009) opiera się na “podróży turystycznej śladami gwiazd filmu (aktorów, reżyserów) i ich dzieł, stwarzające okazję do głębszej refleksji i osobistego przeżywania utworów” [Stasiak 2009, s. 225].

P. Zmyślony (2001) w swojej pracy mówi o tym, że sztuka filmowa stała się stymulatorem wzrostu turystyki i opisuje fenomen turystyki filmowej jako “zjawisko polegające na przemieszczaniu się osób poza miejsce zamieszkania oraz związany z tym transfer pieniądza – spowodowane wydarzeniami, miejscami i atrakcjami, których wspólną cechą jest film” [Zmyślony 2001, s. 22].

Andrzej Tucki (2016) za najbardziej powszechną definicję turystyki filmowej uznaje słowa Beetona (2005), która mówi o tym, że “turystyka filmowa obejmuje ruch turystyczny spowodowany filmem/produkcją filmową. Ruch ten związany jest z konkretną przestrzenią geograficzną miejsca, regionu (krajobraz, sceneria) lub lokalizacją studia produkcji filmowej czy atrybutów związanych z danym filmem czy serialem” [Tucki 2016, s.141].

P. Zmyślony (2001) podkreśla wpływ sztuki kinematografii na turystykę wskazując, że to często dzięki filmom powstają nowe atrakcje turystyczne w miastach, regiony mogą zostać na nowo odkryte, a wzrost zainteresowania turystów spowodowany filmem doprowadzi do fazy rozwoju i przedłużenia produktu turystycznego. “Turystyka z kolei może stać się przyczyną konserwacji obiektów, miejsc, a nawet urządzeń związanych z kinem oraz tworzeniem wydarzeń o tematyce filmowej” [Zmyślony 2001, s. 22].

Rodzaje turystyki filmowej

Definicja turystyki, która została spowodowana przez filmem jest złożona i wielowymiarowa, obejmuje wiele formatów medialnych i punktów sprzedaży, dlatego wyróżnia się wiele form i rodzajów jej praktykowania [Bąkiewicz 2015, s. 64].

Zjawisko podróżowania w miejsca znanych z ekranu posiada angielską nazwę “set-jetting”. Autorem nazwy jest Gretchen Kelly – amerykańska dziennikarka New York Post. Głównym celem set-jettingu według Andrzeja Tuckiego (2016) “jest dotarcie do miejsc akcji ulubionych czy aktualnie modnych filmów, poszukiwanie ich atmosfery, klimatu, zwiedzanie uwiecznionych na filmie obiektów” [Tucki 2016,

s.141]. W przypadku turystyki literackiej może być to na przykład poszukiwanie typowego domku brytyjskiego, znanego z powieści J. Austen [Tucki 2016, s.141].

W ramach turystyki filmowej wyróżnia się dwie podstawowe formy – turystykę biograficzną i turystykę fikcji literackiej/filmowej [Tucki 2016, s. 142-143; Stasiak 2009, s. 224-225].

Pierwszy rodzaj odnosi się do formy podróży, której głównym celem jest zwiedzanie miejsc związanych z życiem i twórczością znanych osobistości. Obejmuje ona odwiedzanie biograficznych muzeów, miejsc urodzenia, życia, pracy i śmierci, a także pomników, tablic pamiątkowych, cmentarzy i grobów słynnych pisarzy, aktorów, reżyserów oraz innych postaci kultury. Dodatkowo, turystyka biograficzna obejmuje udział w festiwalach, konkursach, nagrodach imienia tych osób oraz spotkaniach z idolami i uczestniczenie w biograficznych szlakach turystycznych [Tucki 2016, s.142-143 Stasiak 2009, s. 224-226].

Natomiast celem tej drugiej jest odkrywanie rzeczywistych i fikcyjnych plenerów filmowych i telewizyjnych. Obejmuje ona aktywne i pasywne uczestnictwo w plenerowych inscenizacjach, spektaklach teatralnych i warsztatach filmowych, oglądanie filmów w naturalnej scenerii (tzw. kino pod chmurką), rodzinny wypoczynek w parkach rozrywki inspirowanych filmami oraz podróżowanie szlakami bohaterów filmowych [Bieńkowska-Gołasa, Gołasa 2021, s. 7; Stasiak 2009, s. 225; Bernat 2016, s. 87].

Drugi podział, który jest uwzględniany w definicjach tego typu turystyki związany jest z kryterium przestrzennym. Miejsca On-locations (turystyka filmowa miejsca) to miejsca rzeczywiście istniejące, które były wykorzystywane jako plenery filmowe. Są to autentyczne lokalizacje, gdzie kręcono sceny filmowe, które można odwiedzać jako atrakcje turystyczne [Tucki 2016, s. 143].

Wycieczka do takich miejsc może stanowić główny powód podróży np. do Nowej Zelandii silnie związanej z miejscem produkcji serii filmów o Hobbie, do miasteczka Alnwick w Anglii związanego z Harrym Potterem czy do pomalowanej na niebiesko wioski smerfów w Andaluzji Juzcar. Taka wycieczka może być również tylko częścią podróży wakacyjnej np. w Chorwacji w Dubrowniku gdzie kręcono kilka sezonów Gry o Tron [Tucki 2016, s. 143; Urbańczyk 2019, s. 89].

Do grupy on-location zalicza się też turystykę filmową celebrytów, która charakteryzuje się uczestnictwem w zorganizowanych wycieczkach objazdowych po domach gwiazd filmowych, reżyserów, nawiedzonych domach lub innych znanych

miejscach z filmów np. „Objazdówka” autokarowa po Beverly Hills gdzie mają domy byli i obecni celebryci. Odwiedzanie miejsc produkcji filmów reprezentujących minione okresy także należy do turystyki filmowej miejsca (on-location) np. The Andy Griffith Show [Tucki 2016, s. 143; Urbańczyk 2019, s. 89].

Branie udziału w komercyjnie obsługiwanych wycieczkach z przewodnikiem po plenerach filmowych, które znajdują się często na specjalnych szlakach filmowych np. Szlak Tolkienu w Nowej Zelandii to turystyka komercyjna miejsca (ang. Commercial On-Location) [Tucki 2016, s. 143; Urbańczyk 2019, s. 89].

Natomiast off-locations (turystyka filmowa studia) to miejsca takie jak studia filmowe czy parki filmowe, które nie są rzeczywistymi plenerami, ale zostały stworzone do produkcji filmów lub jako atrakcje tematyczne związane z filmami. W ramach tej formy odbywają się wycieczki studyjne podczas kręcenia produkcji np. do Paramount Studios czy Warner Bros. Studio Tour London lub wycieczki specyficznych i telewizyjnych parkach tematycznych np. Disneyworld Orlando lub Universal Studios. Ten typ zwiedzania często zalicza się także do turystyki komercyjnej studia (Commercial Off-Location) [Bernat 2016, s. 87; Tucki 2016, s. 143; Urbańczyk 2019, s. 88-89].

Ostatnią formą turystyki filmowej jest tak zwana turystyka filmowa wydarzeń (ang. One-off lub Recurring Events). Dotyczy festiwali filmowych np. Off-Camera Kraków lub w Berinale, a także wyjazdów na premiery filmowe w celu obejrzenia filmu, ale też, aby zobaczyć przybywające gwiazdy [Urbańczyk 2019, s. 89; Tucki 2016, s. 143].

Wybrane miejsca na Malcie związane z turystyką filmową

Valletta

Jednym z popularniejszych miejsc na Malcie, które można ujrzyć we wielu ekranizacjach jest sama stolica kraju – Valletta. Jest to spowodowane unikatowym charakterem miasta, które wyróżnia się zauważalną mieszanką kultur arabskich i europejskich. Elementy takie jak barokowa architektura wkomponowana w układ miasta stwarza idealne warunki do przystosowania miejsca do odegrania roli wielu innych miast świata w różnych epokach [Masłowska 2015, s. 36; Borg, Cauchi 2015, s. 5; Cauchi 2015, s. 6-7].

W *Agorze* (2009) Valletta odegrała rolę Alexandrii – miasta położonego w dzisiejszym Egipcie, natomiast w czasach akcji filmu w IV w. n.e. należało do Imperium Rzymskiego. Jednym z miejsc realizacji zdjęć był Valletta Ditch – głęboki

rów stanowiący element fortyfikacji miejskich [Borg, Cauchi 2015, s. 26]. Natomiast w produkcji *World War Z* (2013) Valletta wcieliła się w rolę Izraela, a dokładniej Jerozolimy, która została opanowana przez zombie. Jedno z wielu w miejsc, które można zauważyć na ekranie jest ulica św. Dominika (St Dominic Street), gdzie odbył się szaleńczy bieg nieumarłych [Borg, Cauchi 2015, s. 32].

Filmem, który w znakomity sposób ukazuje szeroki wachlarz możliwości transformacji Valletty w wiele znanych europejskich miejsc jest produkcja *Monachium* (2005). Miasto mimo swoich niewielkich rozmiarów było miejscem kręcenia scen rozgrywających się między innymi w: Rzymie, Atenach i w Londynie. Zdjęcia do scen rozgrywających się we włoskiej stolicy miały miejsce głównie przy Placu Republiki (Republic Square). Akcja toczy się w 70 latach XX wieku, a architektura Valletty doskonale oddaje charakterystykę tego okresu [Borg, Cauchi 2015, s. 24; <https://fotodinoza.blogspot.com/2017/05/monachium-steven-spielberg-recenzja.html>, 02.11.2024].

Najbardziej wysunięta na północ część Valletty - Fort St Elmo, również jest bardzo popularnym miejscem wśród producentów filmowych. Opuszczone budynki wzdłuż fortu zostały przetransformowane w tureckie więzienie w produkcji *Midnight Express* (1978). Ponad to, zabytkowe budynki fortu można ujrzeć w wielu innych produkcjach takich jak *Hrabia Monte Christo* (2002), oraz *World War Z* (2013) [<https://logostour.pl/blog/wieczny-plener-filmowy-malta>, 02.11.2024 Borg, Cauchi 2015, s. 18-19]

W tej samej produkcji Pałac Wielkich Mistrzów (Grandmaster's Palace) odegrał rolę jednego z francuskich pałaców. Wystrój pałacu miał świadczyć o bezgranicznym bogactwie właściciela i dzięki oryginalnym zbrojom rycerskim, portretach na ścianach i marmurowej podłodze sprawdził się w tej roli znakomicie [<https://www.pioterwpodrozy.com/post/malta-szlakiem-hrabiego-monte-christo>, 10.01.2025, Borg, Cauchi 2015, s. 20].

Filmem, w którym pojawia się wiele krajobrazów Valletty jest *Assassin's Creed* (2016), w którym miasto odgrywa XV wieczną Sewillę. W produkcji ciągle przewijają się różne uliczki miasta, w tym ulica Kupiecka (Merchants Street). Scena, w której bohaterowie walczą na duchu, odbywa się tak naprawdę na dachu świątyni Bazyliki Matki Bożej Bezpiecznej i Przystani św. Dominika (Basilica of Our Lady of Safe Haven and St Dominic). Zdjęcia wykonywano także w przejściu pomiędzy Pałacem Wielkich Mistrzów (Grandmaster's Palace), a Biblioteką Narodową (National Library of Malta).

Rów Valletta Ditch również ukazany jest w filmie. To samo miejsce zauważyć można również w światowej produkcji *Gladiator* (2000). [www.atlasofwonders.com/2016/12/assassins-creed-filming-locations.html, 04.12.2024].

W ekranizacji powieści Agathy Christie *Morderstwo w Orient Expressie* (2017) Valletta, a dokładniej okolice Fortu Lascaris, odgrywały rolę Jerozolimy. Uliczki miasta obecne są także w produkcji *Jurassic World Dominion* (2022), a dokładniej można je dostrzec w scenie pościgu dinozaurów za głównym bohaterem uciekającym na motorze. Pościg kończy się przy Placu św. Jerzego (St George Square) (Ryc.1,2). Obecne w filmie są również takie miejsca jak barokowa brama Wiktorii (Victoria Gate) oraz tuż obok niej tunel przy Forcie Lascaris. [www.youtube.com/watch?v=5PpKoB R4Gq4, 12.02.2025].

Ryc. 1. Kadr z filmu *Jurassic World Dominion* (2022)

Źródło: www.youtube.com/watch?v=5PpKoB R4Gq4

Ryc.2. Plac św. Jerzego (George Square)

Źródło: Zdjęcie własne autorki

Południowy Port (Southern Harbour)

Okolice maltańskiego trójmiasta znane są wśród filmowców nie tylko ze względu na swój krajobraz i uwarunkowania urbanistyczne do robienia zdjęć, ale również ze względu na obecność znajdującego się w Kalkarze Śródziemnomorskiego Studia Filmowego (Mediterranean Film Studios/Malta Film Studios). Jest ono jednym z najbardziej profesjonalnych studiów, jeśli chodzi o efekty specjalne związane z wodą. Znajdują się tu trzy zbiorniki wodne z czego jeden jest zadaszony [www.pcpmalta.com/tanks.html, 02.11.2024, Kalwas 2024, s. 62].

Wykonano tu zdjęcia filmowe do takich filmów jak *Podnieść Titanica* (1980) czy film o przygodach Jamesa Bonda *Szpieg, który mnie kochał*

(1977). Zbiorniki także posłużyły jako miejsce kręcenia takich filmów jak: *Orka – wieloryb zabójca* (1977), *Krzysztof Kolumb* (1985), *Wyspa piratów* (1995), *Kapitan Phillips* (2013), *Sztorm* (1996), *U-571* (2000) oraz *Asterix i Obelix: Misja Kleopatra* (2002 r.) i *Asterix i Obelix: W służbie Jej Królewskiej Mości* (2012) [www.pcpmalta.com/a-short-history-of-maltas-water-facility.html, 02.11.2024 www.all-inclusive.com.pl/malta-jak-z-obrazka/, 10.01.2025, Kalwas 2024, s. 62].

Obok Fortu Rinella i studia filmowego w latach 90. zbudowano filmowy park rozrywki - Rinella Movie Park, w którym można było oglądać akcesoria i fragmenty scenografii wykorzystywanych w produkcjach wielu znanych filmów. Między innymi jedną z atrakcji był fragment kadłuba łodzi podwodnej z *U-571* (2000). Jednak w tamtych czasach turystyka filmowa na Malcie nie cieszyła się dużą popularnością, dlatego w 2000 r. park został zamknięty [www.all-inclusive.com.pl/malta-jak-z-obrazka/, 10.01.2025].

Zaledwie 1,5 km na zachód znajduje się Fort Ricasoli, w którym kręcono światowe produkcje takie jak *Gladiator* (2000). To tutaj na powierzchni 18 ha wybudowano większość ogromnych zestawów, które stworzyły starożytne miasto – Rzym razem z najbardziej rozpoznawalnym obiektem Koloseum, gdzie Maximus wchodził na arenę. W tym samym miejscu reżyser Ridley Scott nagrywał także drugą część światowego hitu *Gladiator II* (2024). Ten sam reżyser tworzył tu ujęcia do *Napoleona* (2023) rozgrywającego się we francuskim Tulonie [Borg, Cauchi 2015, s. 46; https://tiny.pl/c91mq, 12.01.2025 https://historia.org.pl/2023/11/26/oto-miejsca-w-ktorych-krecono-sceny-do-filmu-napoleon-na-malcie/, 15.11.2024].

Po produkcji *Gladiatora* (2000), który okazał się sukcesem potencjał filmowy Fortu Ricasoli zauważyli inni światowi producenci tacy jak Wolfgang Peterson, który stworzył tu miasto Troję w produkcji *Troja* (2004), oraz producenci już wspomnianej *Agory* (2009) [Borg, Cauchi 2015, s. 46].

Na terenach Fortu Ricasoli odbywały się zdjęcia do wyżej wspomnianych produkcji jak *Hrabia Monte Christo* (2002) oraz *Assassin's Creed* (2016), gdzie zbudowano imponujący dziedziniec w stylu arabskim przypominającym Alhambrę w Granadzie [www.atlasofwonders.com/2016/12/assassins-creed-filming-locations.html, 04.12.2024 www.pioterwpodrozy.com/post/malta-szlakiem-hrabiego-monte-christo, 10.01.2025].

W tym samym miejscu odbyły się również ujęcia do kilku scen z pierwszego sezonu *Gry o Tron* (2011) mających miejsce poza murami Czerwonej Twierdzy. [https://tiny.pl/f58_mp68, 21.12.2024].

W innym forcie – St. Angelo nieopodal Fortu Ricasoli również wykonywano zdjęcia wyżej wymienionym produkcjom jak *Napoleon* (2023) czy *Gra o Tron* (2011). Ta sama miejscowość – Birgu pełniła rolę Marsylii w *Hrabi Monte Christo* (2002), oraz przy Kolegiacie św. Wawrzyńca (Lawrence Church) odbyły się kolejne ujęcia *Jurassic World Dominion* (2022). Dodatkowo przy bramie Couvre Porte nagrano sceny do *Gladiatora* (2000), gdy główny bohater Maximus próbował uciec, ale został zdradzony [Borg, Cauchi 2015, s. 46; https://tiny.pl/f58_mp68, 21.12.2024]. Północny Port (Northern Harbour)

W regionie Północnego Portu na zachód od stolicy znajduje się Wyspa Manoela (Manoel Island). Poprzez swój krajobraz, który jest łatwy do transformacji stwarza filmowcom znakomite warunki do tworzenia wielu scen. Gwieździsty fort na wyspie sprawdził się we wielu produkcjach takich jak *Gra o Tron* (2011) (Ryc.5,6), w scenie egzekucji Neda Starka oraz w *Assassin's Creed* (2016). [www.filmowe-szlaki.pl/2016/06/01/malta-i-gra-o-tron-czesc-2/, 18.12.2024].

Dodatkowe ujęcia do filmu *Jurassic World Dominion* (2022) realizowano w Pembroke, przy wieży Madelina, m.in. w scenie ucieczki bohaterów samolotem. Południowy – wschód [www.youtube.com/watch?v=5PpKoBR4Gq4, 12.02.2025]

Zdjęcia do filmu *Assassin's Creed* (2016) realizowano również poza Vallettą, m.in. w Marsaxlokk oraz w Forcie Delimara, gdzie wykorzystano m.in. tunele budynku. [www.atlasofwonders.com/2016/12/assassins-creed-filming-locations.html, 04.12.2024].

Marsaxlokk było wykorzystywane jako plan filmowy m.in. jako nabrzeże Bejrutu w *Monachium* (2005) oraz sycylijskie Palermo w *Zemście Świętego* (1969). Panoramę miasta ukazano także w *Człowieku Mackintosha* (1973), a pobliska Birżebbuga pojawiła się w *Kiedy świnie mają skrzydła* (2011). W Marsaxlokk realizowano także zdjęcia do dramatu *Simshar* (2014). [www.all-inclusive.com.pl/malta-jak-z-obrazka/, 10.01.2025, Borg, Cauchi 2015, s. 74]. Na południe od miasta w miejscowości Kalafrana wykonywano zdjęcia wspomnianej wcześniej produkcji *Kapitan Phillips* (2013), gdzie port Malta Freeport odgrywał rolę portu w Omanie [<https://www.filmweb.pl/film/Kapitan+Phillips-2013-643366/awards>, 18.12.2024, Borg, Cauchi 2015, s. 72].

Zachód

W centralno-zachodniej części wyspy znajduje się jeden z najważniejszych plenerów filmowych – dawna stolica Malty – Mdina, wyróżniająca się średniowiecznym charakterem i malowniczą zabudową. Niewielkie, otoczone murami miasto (1 km²) przyciągnęło uwagę wielu producentów filmowych między innymi twórców pierwszego sezonu znanego serialu *Gra o Tron* (2011) (Ryc.3). Filmowe lokalizacje można zaobserwować już w momencie wchodzenia do miasta, bowiem główne wejście do miasta (Ryc.4) odgrywa w serialu rolę bramy Królewskiej Przystani, przez którą w trzecim odcinku potajemnie wjeżdżają Catelyn Stark i Sir Rodric. W środku znajduje się plac Pjazza Mesquita, gdzie odbył się pojedynek Neda Starka wraz z Jamiem Lannisterem [www.filmowe-szlaki.pl/2016/05/04/malta-i-gra-o-tron-czesc-1/, 02.11.2024].

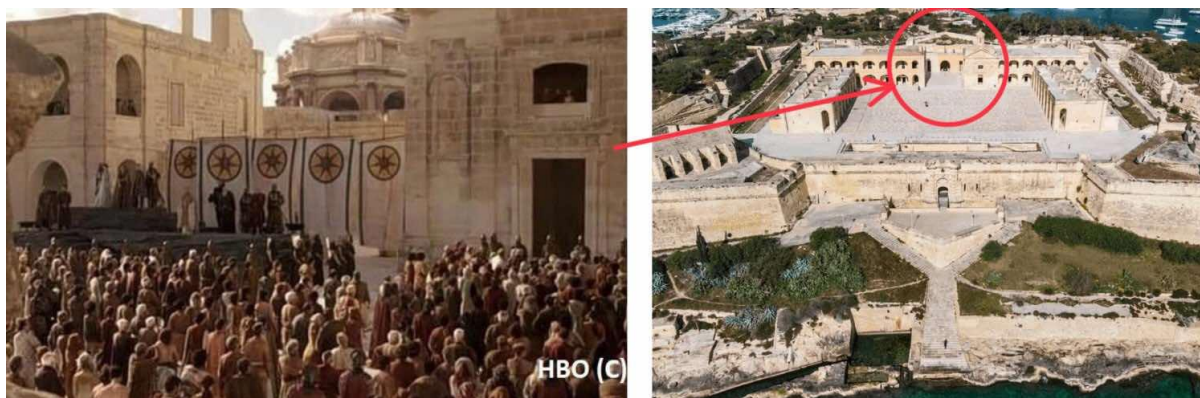

Ryc.3. Kadr z serialu *Gra o Tron* (2011)

Źródło: www.filmowe-szlaki.pl/2016/05/04/malta-i-gra-o-tron-czesc-1/

Ryc.4. Brama wjazdu do Mdiny

Źródło: Zdjęcie własne autorki

Ryc.5. Kadr z serialu Gra o Tron (2011)

Źródło: <https://www.filmowe-szlaki.pl/2016/06/01/malta-i-gra-o-tron-czesc-2/>

Ryc.6. Fort Manoel

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://rudeiczarne.pl/wyspa-manoela-na-malcie-manoel-island-najpiekniejszy-widok-na-vallette/>

W miasteczku wykonywano zdjęcia również do produkcji *Hrabia Monte Christo* (2002), a dokładniej scena karnawału w Rzymie miała miejsce tak naprawdę przy placu św. Pawła (St. Paul's Square) oraz wykonywano tu ujęcia do filmów *Agora* (2009), oraz *Piraci* (1986) Romana Polańskiego [Borg, Cauchi 2015, s. 84; www.filmowe-szlaki.pl/2016/05/04/malta-i-gra-o-tron-czesc-1/, 02.11.2024].

Niecały kilometr na południe od Mdiny znajduje się Rabat, gdzie w dziedzińcu klasztoru św. Dominika (St Dominic Priory) wykonywano zdjęcia do *Gry o Tron* (2011). Tereny te pełniły rolę ogrodów Czerwonej Twierdzy w Królewskiej Przystani. W tą samą rolę wcieliły się ogrody San Anton, gdzie znajduje się dziś pałac prezydenta Malty [<https://tambylscy.com.pl/gr-a-o-tron-czyli-malta-sladami-kultowego-serialu/>, 21.12.2024].

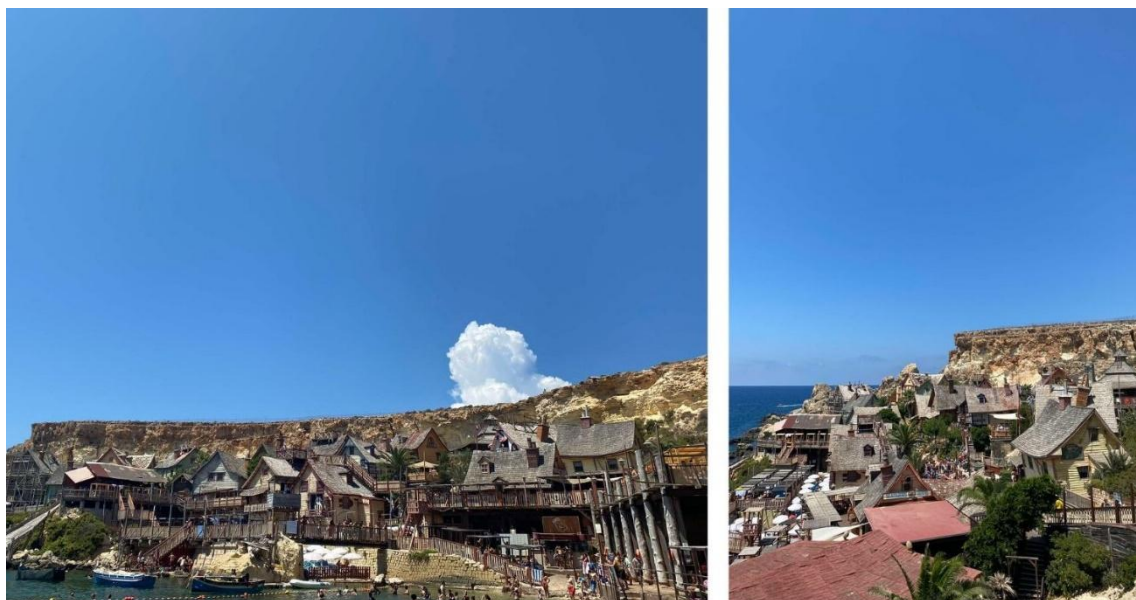
Północ

W miejscowości Mellieħa przy zatoce Anchor Bay, znajduje się jeden z obiektów najbardziej bezpośrednio związanych z turystyką filmową oraz przemysłem filmowym – Park Rozrywki Wioska Popeye’a (Popeye Village) (Ryc.7,8). Przez niektórych park nazywany jest maltańskim Disneylandem. Miejsce zostało stworzone na potrzeby filmu *Popeye* (1980) - musicalu o przygodach marynarza Popeye’a, gdzie akcja rozgrywała się w fikcyjnym miejscu nazywanym Sweetheaven [<https://rudeiczarne.pl/popeye-village-filmowa-wioska-czy-warto-odwiedzic-maltanski-park-rozrywki/>, 10.01.2025].

Miejsce zbudowano od podstaw w zaledwie 7 miesięcy przy pomocy 165 lokalnych pracowników, a koszt budowy wyniósł około 2 miliony dolarów. Kompleks składa się z około 40 domków wliczając w nie między innymi kawiarnię,

dworzec, kościół pływające kasyno. Na potrzeby filmu wybudowano również własną salę produkcyjną [Borg, Cauchi 2015, s. 100].

Po zakończeniu zdjęć podjęto decyzję o nierozbieraniu kompleksu, a przekształcenie go w park rozrywki. Dlatego dziś oprócz pływania w lazururowej wodzie zatoki Anchor Bay, która należy do parku zwiedzić można kino, w którym puszczaany jest film o budowie parku, oglądać taneczny pokaz grany przez bohaterów filmu, odbyć wycieczkę łódką po zatoce oraz zagrać w mini golfa. Poza tym, można zwiedzać domki od środka, w którym kręcone były sceny, a także: pocztę, Wioskę Mikołaja, Dom Olive Oyl, Dom Bluto, odkryty basen (Splash Pool), winiarnie, cmentarz oraz Silversmith, gdzie można pooglądać wyroby ze srebra [<https://rudeiczarne.pl/popeye-village-filmowa-wioska-czy-warto-odwiedzic-maltanski-park-rozrywki/>, 10.01.2025].

Ryc.7,8 Park Rozrywki Wioska Popeye'a (Popeye Village)

Źródło: Zdjęcia własne autorki

Dodatkowo w pobliżu w Manikacie oraz Naxxar, realizowano również zdjęcia do innych produkcji, takich jak *Gra o Tron* (2011), gdzie Manikata odegrała rolę wioski Essos, oraz *Hrabia Monte Christo* (2002). [Borg, Cauchi 2015, www.pioterwpodrozy.com/post/malta-szlakiem-hrabiego-monte-christo, 10.01.2025 <https://tambylscy.com.pl/gr-a-o-tron-czyli-malta-sladami-kultowego-serialu/>, 21.12.2024].

Gozo i Comino

Wyspa Comino, a dokładniej Błękitna Laguna (Blue Lagoon) mimo swoich niewielkich rozmiarów jest znana wśród filmoznawców przede dzięki robionym tam ujęciom wysokobudżetowej produkcji *Troja* (2004). Wyspę tą można

zaobserwować nie tylko w scenach z pływającymi statkami po turkusowych wodach (Ryc.9), ale także w scenie, w której główny bohater Achilles, spotyka się ze swoją matką Thetis (Ryc.10) [Borg, Cauchi 2015, s. 122-123].

Ryc.9. Greckie statki na turkusowych wodach; Kadr filmu Troja (2004)

Źródło: <https://www.filmweb.pl/film/Troja-2004-37311/photos/193148>

Ryc.10. Spotkanie Achillesa ze swoją matką Thetis; Kadr filmu Troja (2004)

Źródło: https://www.youtube.com/watch?v=_cwQVpyueHo

Krajobrazy Comino, a dokładniej tereny wokół wieży św. Marii (St Mary's Tower), są ukazane w *Hrabi Monte Christo* (2002) oraz w serialu *Helena Trojańska* (2003), filmie *Rejs w nieznane* (2002) i *Blue Helmet* (1994) [Borg, Cauchi 2015, s. 120; <http://radiocentrum.pl/filmowe-podroze-z-deja-vu-malta/>, 10.01.2025].

Natomiast na drugiej wyspie Gozo jedna z najbardziej rozpoznawalnych i cenionych atrakcji turystyki filmowej uległa zniszczeniu w 2017 r. Było to Lazurowe Okno (Azure Window) [<http://radiocentrum.pl/filmowe-podroze-z-deja-vu-malta/>, 10.01.2025].

Miejsce jest znane przede wszystkim dzięki produkcji *Gra o Tron* (2011), niemniej jednak wykonywano tu również zdjęcia do innych produkcji jak: *Zmierzch Tytanów* (1981), *Hrabia Monte Christo* (2002) oraz *Nad Morzem* (2015). Przy znanej atrakcji turystycznej Inland Sea, wykonywano zdjęcia do filmu *Among Wolves* (1985) [<http://radiocentrum.pl/filmowe-podroze-z-deja-vu-malta/>, 10.01.2025, Borg, Cauchi 2015, s. 116-118].

Analiza przeprowadzonych badań

Metodyka przeprowadzonych badań

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, której celem było poznanie opinii respondentów na temat potencjału rozwoju turystyki filmowej

na Malcie oraz ogólnej percepcji turystyki w tym kraju. Narzędziem badawczym był internetowy kwestionariusz ankietowy opracowany przy użyciu formularza Google Forms. Badanie skierowano do 3 grup respondentów – osób zainteresowanych turystyką filmową lub Maltą oraz respondentów, którzy odwiedzili już Maltę, jak i osoby dopiero rozważające taką podróż. W celu dotarcia do jak największej grupy osób pasujących do podanych wyżej kategorii autorka udostępniła ankietę za pośrednictwem portalu Facebook. Autorka skupiła się na dotarciu do grup prywatnych i publicznych, których uczestnikami są głównie Polacy mieszkający na Malcie lub osoby szukające i udzielające porad oraz wymieniające się wrażeniami z pobytu na maltańskim archipelagu.

Ponadto autorka dotarła do studentów kierunku Filmoznawstwo i wiedza o nowych mediach na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, z których wielu z nich również wypełniło ankietę. Co więcej w celu zapewnienia wysokiej jakości i rzetelności narzędzia badawczego jakim był kwestionariusz ankietowy przeprowadzono badania pilotażowe, w których badani jednoznacznie wyrazili pewność co do poprawnego zrozumienia pytań, oraz nie zgłosili żadnych uwag, błędów czy niejasności związanych z formularzem.

Ankieta udostępniona była w terminie od grudnia 2024 r. do stycznia 2025 r. i wzięło w niej udział 100 respondentów. Badanymi były osoby o zróżnicowanej strukturze wiekowej, statusie zawodowym i miejscu zamieszkania. Kwestionariusz składał się z 26 pytań, w tym 1 pytania otwartego, 6 pytań zamkniętych z możliwością dodatkowych komentarzy oraz 19 pytań zamkniętych o charakterze jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru.

Pierwsze 8 pytań ankiety stanowi metryczka, która umożliwiła autorce pozyskanie informacji na temat charakterystyki ankietowanych. Pozostałe pytania były ukierunkowane na ocenę wiedzy i świadomości na temat turystyki filmowej i przemysłu filmowego na Malcie.

Charakterystyka grupy badawczej

Wśród 100 ankietowanych 71% stanowiły kobiety, natomiast 29% to mężczyźni. Najlicniejszą grupą wiekową byli młodzi dorośli w wieku 18-24 lata (65%), następnie osoby 35-44 lata (12%), 25-34 lata (11%), 45-54 lata (8%), a 4% stanowiły osoby niepełnoletnie (<18 lat). Pod względem wykształcenia dominowały osoby ze średnim wykształceniem (67%), natomiast 31% posiadało wyższe, a po 1% – podstawowe lub inne. W zakresie stanu cywilnego ponad połowa ankietowanych to kawalerowie

i panny (55%), 19% pozostawało w związku małżeńskim, 18% w związku partnerskim, 4% wskazało kategorię inne, 3% odmówiło odpowiedzi, a 1% to wdowiec lub wdowa. W pytaniu dotyczącym statusu zawodowego, najliczniejszą grupę stanowili studenci i uczniowie (55%), następnie osoby prowadzące własną działalność (11%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (11%), kadra kierownicza/inteligencja (10%), pracownicy fizyczno-umysłowi (8%), osoby wykonujące wolny zawód (4%) oraz 1% bezrobotnych. W kwestii dochodów netto na członka rodziny, 29% badanych nie udzieliło odpowiedzi. Dochody o wysokości 2000-3900 zł zadeklarowało 23%, 8000 zł lub więcej – 15%, 6000 – 7900 zł – 13%, poniżej 2000 zł – 11%, a 4000-5900 zł – 9% respondentów. Pod względem miejsca zamieszkania najwięcej osób pochodziło z województwa małopolskiego (65%), następnie z zagranicy Polski (10%), woj. śląskiego (9%), podkarpackiego (5%), lubelskiego (3%), kujawsko-pomorskiego i łódzkiego (po 2%) oraz po 1% z mazowieckiego, pomorskiego, świętokrzyskiego i wielkopolskiego. Na pytanie o wizytę na Malcie, 45% respondentów potwierdziło pobyt na wyspie, natomiast 55% zadeklarowało, że nigdy jej nie odwiedziło.

Analiza przeprowadzonych badań

W kwestionariuszu ankiety respondentów zapytano, czy kiedykolwiek słyszeli o turystyce filmowej na Malcie. Ponad połowa badanych udzieliła odpowiedzi twierdzących – 33% (33 osoby) wskazało odpowiedź „tak”, 12% (12 osób) „zdecydowanie tak”, a 9% (9 osób) „raczej tak”. Z kolei odpowiedzi negatywne zaznaczyło łącznie 40% respondentów, w tym 17% (17 osób) „raczej nie”, 17% (17 osób) „nie” oraz 6% (6 osób) „zdecydowanie nie”. Taka sama liczba badanych (6%) nie potrafiła jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie.

Kolejne pytanie dotyczyło tego czy jednym z powodów podróży na Maltę był aspekt związany z turystyką filmową. Pomimo jasności i klarowności pytań tylko 29% (29 osób) odpowiedziało w tym pytaniu, że nie byli na Malcie. Tymczasem wcześniejsze odpowiedzi potwierdziły, że aż 55% (55 osób) ankietowanych nie odwiedziło archipelagu maltańskiego. Oznacza to, że 26% (26 osób) respondentów udzieliło błędnej odpowiedzi. Dwadzieścia osiem osób (28%) stwierdziło, że motyw turystyki filmowej nie był jednym z powodów podróży na Maltę dodatkowo 14% (14 osób) ankietowanych wybrało opcję „raczej nie”. Ponadto wśród 9% (9 osób) badanych motyw turystyki filmowej zdecydowanie nie był jednym z powodów podróży. Wśród badanych, u których turystyka filmowa była jednym z powodów podróży

na Maltę 7% (7 osób) odpowiedziało „raczej tak”, 2% (2 osoby) „tak” natomiast tylko jedna osoba (1%) odpowiedziała, że motyw turystyki filmowej zdecydowanie był jednym z powodów podróży na Maltę. Dziesięć osób (10%) badanych miała problem z udzieleniem odpowiedzi na to pytanie.

W następnym pytaniu autorka zapytała ankietowanych o znajomość pojęcia jakim jest turystyka filmowa. Przeważająca część ankietowanych słyszała o tym pojęciu, bowiem 34% (34 osoby) wybrało odpowiedź „tak”, 23% (23 osoby) „zdecydowanie tak” oraz 18% (18 osób) „raczej tak”. Tylko 2% (2 osobom) ankietowanym trudno było odpowiedzieć na to pytanie, natomiast pozostali badani 11% (11 osób) nie słyszeli o tym pojęciu, 8% (9 osób) „raczej nie” słyszeli oraz 4% (4 osoby) ankietowanych jest pewna, że pojęcie to jest im obce, ponieważ wybrali odpowiedź „zdecydowanie nie”.

Kolejne pytanie dotyczyło źródeł, z których respondenci dowiedzieli się o pojęciu turystyki filmowej (możliwość wielokrotnego wyboru). Najczęściej wskazywanym źródłem był Internet, który zaznaczyło 40% (40 osób) ankietowanych. Równie licznie badani wskazali media społecznościowe (Instagram, Facebook, TikTok, X itp.) bowiem 38% (38 osób). Dwadzieścia sześć osób (26%) ankietowanych wybrało „znajomych lub rodzinę” jako źródło wiedzy na temat turystyki filmowej. Taką samą liczbę głosów uzyskały instytucje edukacyjne takie jak „Szkoła/Uczelnia” – 26% (26 osób). Dziewięć osób (9%) zaznaczyło wybór „Media (TV, radio). Jeden respondent (1%) dodał własną odpowiedź przyczyny poznania pojęcia turystyki filmowej, jaką jest rozmowa z pilotem. Badani, którzy nie słyszeli o turystyce filmowej stanowią w pytaniu 19% (19 osób).

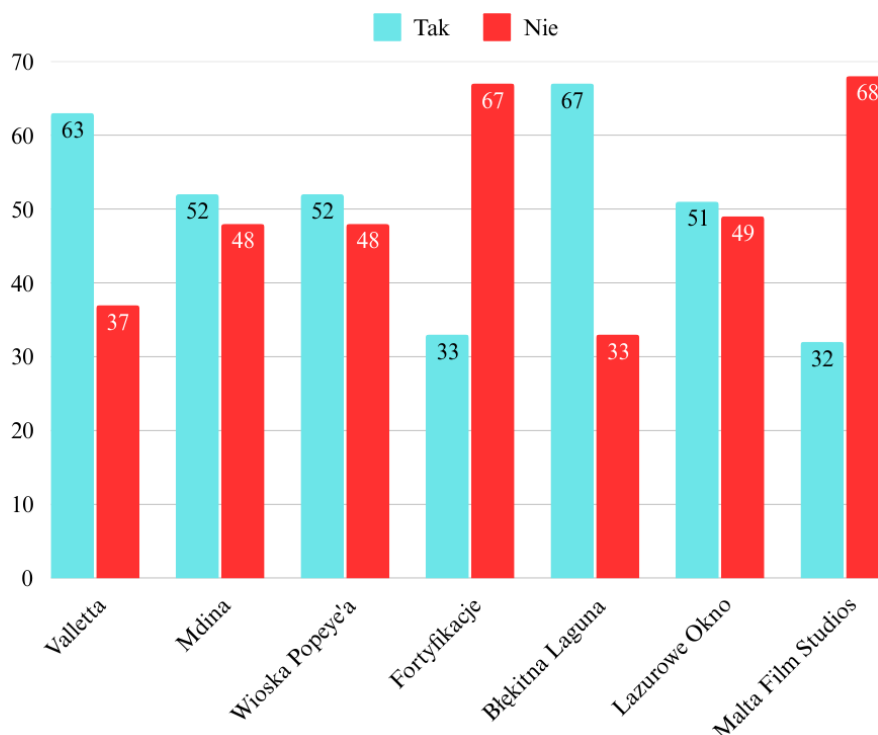
Kolejne pytanie miało na celu ustalenie czy respondenci zwiedzali kiedykolwiek jakieś miejsce inspirując się filmem lub serialem. Zdecydowana większość badanych odpowiedziała twierdząco na pytanie, ponieważ odpowiedź „tak” zaznaczyło 39% (39 osób). Dodatkowo 15% (15 osób) wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak”. Ponad to odpowiedź „raczej tak” została wybrana przez 14% (14 osób) respondentów. Z kolei 17% (17 osób) badanych stwierdziło, że nie uprawiali turystyki filmowej. Dodatkowo 9% (9 osób) odpowiadając na pytanie zaznaczyło wybór „raczej nie”. Jeden ankietowany oświadczył, że zdecydowanie nie zwiedził, żadnego miejsca pod wpływem inspiracji filmowej lub serialowej. Trudno odpowiedzieć na to pytanie było 5% (5 osobom) badanych.

Kolejne pytanie miało charakter otwarty, w którym autorka poprosiła respondentów, aby wymienili filmy lub serie, które były kręcone na Malcie. Na to pytanie nie było konieczności podawania odpowiedzi, natomiast 52% (52 osób)

ankietowanych jej udzieliło. Z tej grupy, aż 96,15% (50 osób) podało prawidłową odpowiedź.

Najbardziej znanym filmem wśród ankietowanych okazał się być „Gladiator”. Tytuł ten został wymieniony 29 razy. Popularną produkcją okazał się być również serial „Gra o Tron”, którego wymieniło 25 ankietowanych. Na trzecim miejscu znalazł się film „Popey’e”, którego wymieniono 11 razy. Znaną produkcją wśród ankietowanych nagrywaną na Malcie okazała się być „Troja”, którą podało 8 badanych. Nieco mniej popularnymi filmami okazały się być takie produkcje jak „Napoleon” oraz „Hrabia Monte Christo” które zostały podane po 7 razy. Sześcioro respondentów (6%) wymieniło również drugą część „Gladiatora”. Wśród ankietowanych znana była seria filmów „Jurassic Park”, która została wymieniona 5 razy. Nieco mniej, bowiem przez 3 badanych została podana produkcja „World War Z”, natomiast po 2 razy zostały wymienione takie filmy jak: „Morderstwo w Orient Expressie”, „By the Sea” oraz „Kapitan Phillips”. Tylko raz wymieniono produkcje takie jak: „Assassin’s Creed”, „American Assassin”, „Asterix i Obelix: Misja Kleopatra”, „Monachium”, „Bharat”, „Agora”, „Nie kłam kochanie”, „Kryminalni”, „Sommer auf Malta”, „Alexander” oraz „Kod da Vinci”. Tytuły, które zostały błędnie wymienione przez respondentów to „Gwiezdne Wojny”, „Casino Royale” oraz „Ojciec Mateusz”

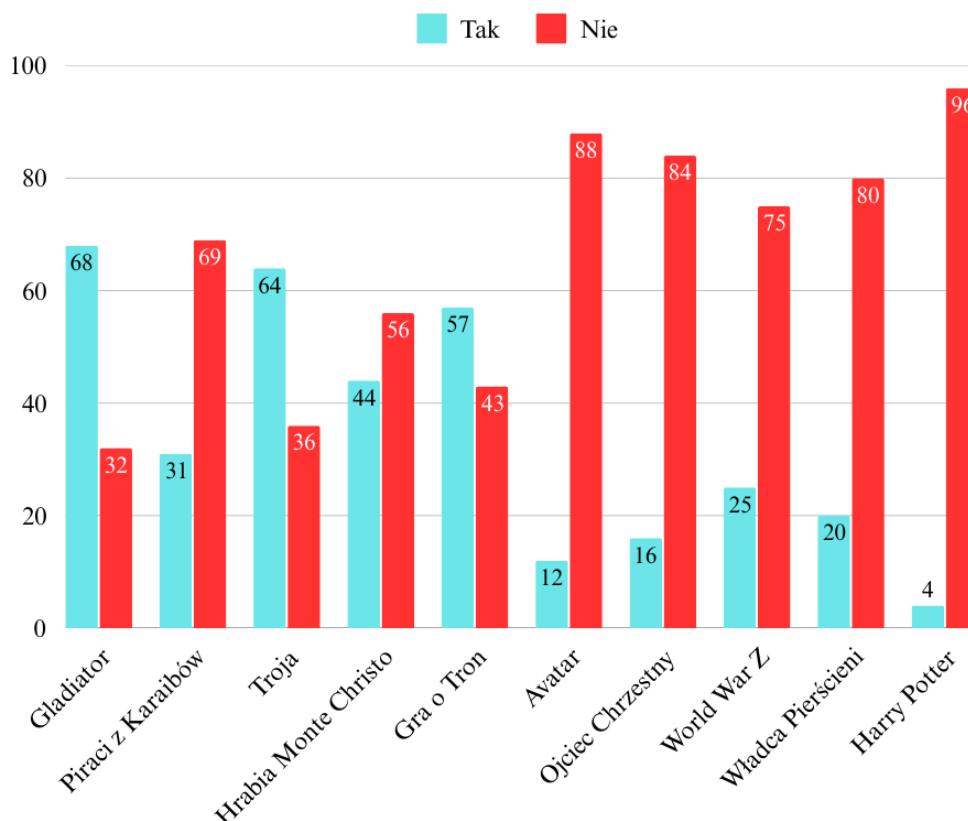
W kolejnym pytaniu autorka wymieniła 7 miejsc znajdujących się na Malcie związanych z turystyką filmową i poprosiła respondentów o wskazanie czy słyszeli o danej lokalizacji jako miejsce filmowe czy też nie (Ryc. 11).

Ryc. 11. Znajomość lokalizacji związanych z turystyką filmową na Malcie wśród respondentów (%)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Miejszem cieszącym się największą popularnością wśród ankietowanych okazała się być znana atrakcja turystyczna na Wyspie Comino - Błękitna Laguna (Blue Lagoon), której znajomość potwierdziło aż 67 ze 100 ankietowanych. Valletta osiągnęła nieco niższy wynik, z liczbą głosów 63 na 100 ankietowanych. Więcej niż połowa ankietowanych słyszała o miejscach takich jak Wioska Popeye'a (Popeye Village) oraz Mdina. Znajomość obydwu miejsc potwierdziło 52 osoby. Z wynikiem mniejszym o 1 głos, czyli 51 otrzymała nieistniejąca już lokalizacja Azure Window (Lazurowe Okno) na Gozo. Miejsca związane z turystyką filmową, które okazały się być znacznie mniej popularne wśród respondentów to fortyfikacje (Ricasoli, Elmo, Manoel), gdzie odpowiedź „nie” zaznaczyło 67 ankietowanych, oraz Malta Film Studios (Maltańskie Studio Filmowe) z negatywnymi odpowiedziami o liczbie 68 głosów.

W kolejnym pytaniu autorka wymieniła 10 produkcji w tym 5, które wykonywano na Malcie i poprosiła respondentów o wybranie opcji „tak” lub „nie” w zależności czy dana produkcja według uznania ankietowanych była kręcona na Malcie czy też nie (Ryc. 12).

Ryc. 12. Znajomość produkcji filmowych kręconych na Malcie wśród respondentów (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Z podanych produkcji, które były kręcone na Malcie - „Gladiator”, „Troja”, „Hrabia Monte Christo”, „Gra o Tron” oraz „World War Z” największą rozpoznawalnością uznano „Gladiatora”, bowiem aż 68 na 100 respondentów poprawnie zidentyfikowało go jako kręcony na Malcie. Kolejną produkcją, którą znaczna większość respondentów, ponieważ aż 64 ankietowanych poprawnie zaliczyła jako nagrywaną na Malcie to „Troja”. Ponad połowa badanych 57% (57 osób) poprawnie zidentyfikowała serial „Gra o Tron” jako nagrywany na archipelagu maltańskim. Wśród produkcji, które były nagrywane na Malcie, a większość badanych stwierdziła błędnie, że nie były to „World War Z” oraz „Hrabia Monte Christo”. W przypadku pierwszego z tych filmów, aż 75 osób ustaliła, że produkcji nie kręcono na Malcie. Więcej niż połowa badanych bowiem 56 respondentów odnotowało, że „Hrabię Monte Christo” również nie kręcono na Malcie.

Żadna z produkcji, która nie była nagrywana na Malcie, a została wymieniona przez autorkę w celu rozpoznania ogólnej wiedzy badanych na temat konkretnych filmów czy seriali kręconych na Malcie nie została przez większość respondentów zaliczona jako powstała w tym kraju. Prawie wszyscy, ponieważ 96 na 100 osób

poprawnie stwierdziło, że „Harry Potter” nie był nagrywany na Malcie. Poprawnie zidentyfikowany przez 88 ankietowanych został również „Avatar”. Produkcje takie jak „Ojciec Chrzestny” oraz „Władca Pierścieni” także zostały poprawnie zidentyfikowane przez kolejno 84% i 80% ankietowanych. Wśród produkcji nie kręconych na Malcie największy odsetek błędnych wskazań dotyczył filmu „Piraci z Karaibów”, który został błędnie uznany za maltański przez 31 respondentów.

Kolejne pytanie dotyczyło oceny respondentów potencjału Malty jako miejsca atrakcyjnego turystycznie dzięki produkcjom filmowym. Znaczna większość badanych wyraziła pozytywną opinię wybierając opcje „bardzo dobrze” przez 37% (37 osób) oraz „dobrze” przez 33% (33 osób) na ten temat. Trudno odpowiedzieć na to pytanie było 20% (20 osobom) respondentów. Pozostałe 10% (10 osób) stwierdziło, że nie mają zdania na ten temat lub nie wiedzą.

Kolejne pytanie dotyczyło opinii ankietowanych na temat możliwości wzrostu ruchu turystycznego spowodowanego rozwojem turystyki filmowej na Malcie. Ankietowani, którzy uważają, że rozwój turystyki filmowej zdecydowanie przyczyniłby się do wzrostu turystów na Malcie wynosi 37% (37 osób). Ponadto odpowiedzi „tak” udzieliło 17% (17 osób). Dodatkowo 26% (26 osób) zaznaczyło odpowiedź „raczej tak”. Ankietowani, którzy negatywnie odnieśli się odpowiadając na to pytanie wynoszą 5% (5 osób) wskazując odpowiedź „raczej nie” oraz 1% (1 osoba) „nie”. Również 1% (1 osoba) nie wie lub nie ma zdania w tym temacie. Natomiast 13% (13 osobom) ankietowanym trudno było odpowiedzieć.

W kolejnym pytaniu respondentów poproszono o ocenę, czy rozwój przemysłu filmowego może przyczynić się do wzrostu gospodarczego wyspy. Odpowiedź „tak” wskazało 34% (34 osoby), „zdecydowanie tak” 28% (28 osób), a „raczej tak” 22% (22 osoby). Odpowiedzi negatywne zaznaczyło łącznie 5% badanych, w tym 3% (3 osoby) „raczej nie” oraz 2% (2 osoby) „nie”. Trudność z udzieleniem odpowiedzi zadeklarowało 9% (9 osób), natomiast 2% (2 osoby) nie miało zdania w tej kwestii.

W kolejnym pytaniu respondentów zapytano o zainteresowanie odwiedzeniem Malty w kontekście rozwoju turystyki filmowej. Odpowiedź „tak” wskazało 30% (30 osób), „raczej tak” 22% (22 osoby), a „zdecydowanie tak” 19% (19 osób). Odpowiedzi negatywne wybrało łącznie 14% badanych, w tym 8% (8 osób) „raczej nie”, 5% (5 osób) „nie” oraz 1% (1 osoba) „zdecydowanie nie”. Odpowiedź

„nie mam zdania/nie wiem” zaznaczyło 6% (6 osób), natomiast 9% (9 osób) miało trudność z udzieleniem odpowiedzi.

Kolejne pytanie dotyczyło najbardziej interesujących atrakcji turystycznych Malty (możliwość wielokrotnego wyboru). Najwięcej wskazań uzyskały przyroda i krajobrazy - 89% (89 osób), następnie zabytki historyczne - 70% (70 osób) oraz plaże – 68% (68 osób). Maltańską kuchnię wskazało 37% (37 osób), miejsca związane z turystyką filmową 29% (29 osób), a wydarzenia kulturalne 27% (27 osób). Najmniej głosów uzyskały miejsca związane z uprawianiem sportów - 8% (8 osób). Żaden z respondentów nie wybrał odpowiedzi „żadne z powyższych”.

W kolejnym pytaniu autorka zapytała respondentów czy zmienia się ich postrzeganie danego miejsca po tym jak dowiedzą się, że był tam kręcony jakiś film lub serial. Aż 76% (76 osób) badanych udzielając odpowiedzi stwierdziło, że po uzyskaniu takiej informacji ich zainteresowanie danym miejscem wzrasta. Tylko 18% (18 osób) ankietowanych stwierdziło, że nie robi to na nich większego wrażenia. Badani, którzy mieli trudność z udzieleniem odpowiedzi na to pytanie wynoszą 3% (3 osoby) wszystkich ankietowanych. Odpowiedzi „nie wiem” udzieliło 2% (2 osoby). Jeden ankietowany dodał swoją własną odpowiedź, w której mówi o tym, że „Wpływa to na postrzeganie danego miejsca przeze mnie, ale nie wzbudzając większą ciekawość raczej wpływa na zauważenie szczegółów które widziałem w filmach”

W kolejnym pytaniu autorka zapytała respondentów, które kanały komunikacji według nich byłyby najbardziej efektywne w promowaniu turystyki filmowej na Malcie. W pytaniu tym ankietowani mieli możliwość dokonania odpowiedzi wielokrotnego wyboru spośród takich kanałów komunikacji jak: media społecznościowe, blogi i vlogi podróżnicze, reklamy w TV/radio oraz artykuły w prasie. Najczęstszym wyborem wśród ankietowanych okazały się być media społecznościowe – aż 90% (90 osób). Więcej niż połowa, czyli 57% (57 osób) wybrało kategorię blogi i vlogi podróżnicze. Natomiast reklamy w TV/radio zaznaczyło 22% (22 osoby) badanych. Artykuły w prasie zostały wybrane przez 14% (14 osób) ankietowanych. Cztery osoby (4%) wybrały dodatkową możliwość odpowiedzi nie mam zdania/nie wiem.

Nawiązując do poprzedniego pytania, kolejne dotyczyło tego, czy według ankietowanych Malta powinna aktywniej promować swoją obecność w produkcjach filmowych jako atrakcję turystyczną. Zdecydowana większość odpowiedziała twierdząco na to pytanie, ponieważ odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało

32% (32osób) badanych. Możliwość „tak” została zaznaczona przez prawie taką samą liczbę badanych – 31% (31 osób). Dodatkowo odpowiedź „raczej tak” została wybrana przez 22% (22 osób) spośród wszystkich respondentów. W sposób negatywny odpowiedziało 4% (4 osoby) wybierając możliwość „raczej nie” oraz 2% (2 osoby) wybierając odpowiedź „nie”. Trudno odpowiedzieć na to pytanie było 5% (5 osobom) badanych, natomiast pozostałe 4% (4 osoby) zaznaczyły odpowiedź „nie mam zdania/nie wiem”.

Kolejne pytanie dotyczyło opinii respondentów na temat działań, które mogłyby najskuteczniej przyczynić się do rozwoju turystyki filmowej na Malcie (możliwość wielokrotnego wyboru). Najwięcej wskazań uzyskały specjalne szlaki filmowe – 76% (76 osób), organizacja festiwali filmowych – 67% (67 osób) oraz wycieczki tematyczne z przewodnikiem – 64% (64 osoby). Ponad połowa badanych wskazała współpracę z biurami podróży – 54% (54 osoby) oraz kampanie marketingowe – 53% (53 osoby). Tworzenie aplikacji mobilnej wybrało 43% (43 osoby), a muzeum lub wystawę filmową 41% (41 osób). Współpracę z influencerami wskazało 36% (36 osób). Najmniej głosów uzyskały konkursy fotograficzne oraz tworzenie filmów dokumentalnych – po 16% (po 16 osób).

Nawiązując do wcześniejszego pytania dotyczącego działań promocyjnych w celu zwiększenia świadomości turystów na temat turystyki filmowej na Malcie, w ostatnim pytaniu autorka zapytała respondentów czy byliby zainteresowani ze skorzystania z konkretnej oferty turystycznej jaką byłby autorski szlak filmowy na Malcie.

Zdecydowana większość spośród wszystkich ankietowanych odpowiedziała pozytywnie na zadane pytanie, ponieważ 18% (18 osób) ankietowanych wybrała odpowiedź „zdecydowanie tak”. Ponad to 24% (24 osób) udzieliła odpowiedzi „tak” oraz 33% (33 osób) zaznaczyło wybór „raczej tak”. Respondenci, którzy negatywnie odnieśli się do zaproponowanej aktywności to 5% (5 osób) wybierając odpowiedź „raczej nie”, 2% (2 osoby) badanych zaznaczyło „zdecydowanie nie” oraz jeden ankietowany - 1% udzielił odpowiedzi „nie”. Odsetek respondentów, którym trudno było odpowiedzieć na to pytanie wyniósł 15% (15 osób), natomiast badani, którzy wybrali odpowiedź „nie mam zdania/nie wiem to 2% (2 osoby) ankietowanych.

Autorski szlak filmowy na Malcie

Definicja szlaku turystycznego

Pomimo długoletniej historii tworzenia i wyznaczania szlaków turystycznych nie została sformułowana jedna definicja, która została stwierdzona za poprawną i akceptowalną. Odnosi się to do literatury naukowej jak i do aktów prawnych [Stasiak, Śledzińska, Włodarczyk 2014, s. 97]

Według A. Stasiaka (2006) trasa turystyczna to „droga wchodząca w skład ogólnej sieci transportowej, po której odbywa się ruch turystyczny pomiędzy regionami lub miejscowościami turystycznymi” [Stasiak 2023, s. 4].

Według tego samego autora inaczej definiuje się szlak, gdyż ma on dwa znaczenia. Pierwsze z nich dotyczy „oznakowanych ciągów obiektów krajoznawczych zlokalizowanych wzdłuż ogólnodostępnych dróg, po których poruszają się turyści własnymi lub publicznymi środkami lokomocji”, natomiast drugie znaczenie opisuje jako „drogę lub ścieżkę wiodącą przez atrakcyjne turystycznie obszary, miejscowości, obiekty, przystosowaną do różnych form turystyki kwalifikowanej” [Stasiak 2023, s. 4].

Podobną definicję proponuje Kruczek (2005), który uważa, że szlak turystyczny to „każda trasa wytyczona w przestrzeni turystycznej na potrzeby zwiedzających (nie zawsze oznakowana), prowadząca do najbardziej atrakcyjnych miejsc (obiektów) z zachowaniem szeregu przepisów, w tym m.in. bezpieczeństwa i ochrony walorów” [Stasiak, Śledzińska, Włodarczyk 2014, s. 101].

Najczęściej przywoływana definicja zapisana jest w Instrukcji Znakowania Szlaków Turystycznych PTTK (2014), według której szlak turystyczny to: „wytyczona i oznakowana jednolitymi znakami (symbolami) wyposażona w urządzenia i znaki informacyjne trasa wędrówki zapewniająca bezpieczne jej przebycie turyście o przeciętnym poziomie umiejętności i doświadczeniu bez względu na porę roku i poza ekstremalnymi warunkami pogodowymi” [PTTK 2014, s. 5].

Według wspomnianej wyżej definicji Kruczka (2005) szlak turystyczny może być też nieoznakowany w przestrzeni geograficznej, a najczęstszym przykładem takiego szlaku są szlaki tematyczne zwane również szlakami kulturowymi lub szlakami turystyczno-kulturowymi [Stasiak, Śledzińska, Włodarczyk 2014, s. 101].

W polskiej literaturze obszerną definicję szlaku kulturowego ułożył Gawęł (2011), której kształt jest następujący: „Szlak kulturowy to wytyczony i oznakowany szlak materialny, łączący obiekty i miejsca wybrane według ustalonego kryterium tematyzacji, będące unikatowym i reprezentatywnym przykładem ilustrującym

szeroko pojęty dorobek kulturowy danego regionu, społeczności, grupy etnicznej, mniejszości narodowej czy narodu. Poprzez prezentację dziedzictwa materialnego szlak powinien umożliwiać poznanie i popularyzować dziedzictwo niematerialne, traktując oba te obszary jako nierozdzielalną całość.” [Gawel 2011, s. 76].

L. Puczko i T. Ratz (2007) opisują szlak kulturowy jako „szlak tematyczny, posiadający jako swój punkt ogniskujący walor kulturowy lub element dziedzictwa kulturowego, przy czym kluczową rolę odgrywają w nim atrakcje o charakterze kulturowym.” [Stasiak 2023, s.4].

Jedną z nowszych definicji szlaku kulturowego stworzył Stasiak (2023) opisujący go jako „szlak turystyczny łączący wybrane według przyjętego kryterium miejsca i obiekty, które są unikatowym i reprezentatywnym przykładem dziedzictwa materialnego i niematerialnego danego obszaru. Szlak tworzy wytyczona – oznakowana lub nie – trasa (piesza, rowerowa, samochodowa etc.) oraz zlokalizowana wzdłuż niej infrastruktura turystyczna. Specyficznym, coraz częściej spotykanym, rodzajem szlaku kulturowego jest zbiór punktów polecanych turystom, ale bez wyznaczania kolejności ich odwiedzania.” [Stasiak 2023, s.5].

Trasy wycieczek oraz trasy pielgrzymkowe historycznie ukształtowane także należą do grupy nieoznakowanych szlaków kulturowych [Stasiak 2023, Stasiak, Śledzińska, Włodarczyk 2014, s. 101-102].

Charakterystyka i opis autorskiego szlaku filmowego na Malcie

Tytuł szlaku zaproponowany przez autorkę to “Malta Cinematic Journey” (“Maltańska Podróż Filmowa”). Trasa składa się z 18 obiektów znajdujących się w 11 różnych lokalizacjach.

Początek szlaku filmowego stanowi bastionowy Fort Ricasoli w miejscowości Kalkara położonej na półwyspie na zachód od Valletty. Fortyfikacja wzniesiona przez joannitów znana jest przede wszystkim z kręcenia tam światowych produkcji takich jak *Gladiator* (2000), *Gladiator II* (2024) czy *Troja* (2004). Dodatkowo główna brama fortu została wykorzystana między innymi w produkcji pierwszego sezonu *Gry o Tron* (2011) [www.maltainfoguide.com/game-of-thrones-in-malta.html, 12.02.2025].

Drugim punktem szlaku, oddalonym o niespełna 800 m od Fortu Ricasoli, jest Maltańskie Studio Filmowe (Malta Film Studios) z trzema zbiornikami wodnymi wykorzystywanymi m.in. podczas realizacji filmu *Kapitan Phillips* (2013). Kolejnym punktem, położonym 3,3 km dalej, jest Fort Saint Angelo, z którego rozpościera

się widok na Vallettę i Wielki Port (Grand Harbour). W tej fortyfikacji realizowano zdjęcia m.in. do *Gra o Tron* (2011) oraz *Napoleon* (2023).

Po zwiedzaniu historycznego Fortu Saint Angelo należy kontynuować wędrówkę 1,4km w kierunku bramy Couvre Porte. Obiekt jest znany również dzięki produkcji *Gladiator* (2000).

Kolejne obiekty na szlaku znajdują się już w Valletcie i są nimi Fort Lascaris oraz Brama Wiktorii (Victoria Gate). Przy obu miejscach wykonywano zdjęcia do produkcji *Jurassic World Dominion* (2022).

Od Bramy Wiktorii należy się kierować na najbardziej wysuniętą na północ część Valletty, gdzie znajduje się znany Fort St Elmo, który był miejscem nagrywania wielu produkcji między innymi takich jak: *Midnight Express* (1978), gdzie zabytkowe budynki fortu odgrywały rolę tureckiego więzienia. Ponad to na terenach Fortu St Elmo robiono zdjęcia do takich produkcji jak *Hrabia Monte Christo* (2002) oraz *World War Z* (2013).

Kolejne punkty szlaku znajdują się w środkowej części stolicy i są nimi w pierwszej kolejności Bazylika Matki Bożej Bezpiecznej i Przystani św. Dominika (Basilica of Our Lady of Safe Haven and St Dominic) oraz Pałac Wielkiego Mistrza (Grandmaster's Palace). Na dachu świątyni kręcono sceny do filmu *Assassin's Creed* (2016), w którym Valletta odgrywa rolę Sewilli, natomiast przy Pałacu Wielkiego Mistrza nagrywano sceny do *Jurassic World Dominion* (2022) oraz do produkcji *Hrabia Monte Christo* (2002).

Kolejnym obiektem na trasie szlaku jest Fort Maneola, znajdujący się na Wyspie Manoela (Manoel Island), na którą należy się dostać najpierw autobusem wodnym z Valletty, a następnie 2,2km z Sliemy mostem łączącym wyspę z lądem. Na wyspie robiono zdjęcia między innymi takim produkcjom jak *Gra o Tron* (2011) oraz *Assassin's Creed* (2016).

Następnym obiektem na trasie szlaku, 6,4km dalej są Ogrody San Anton, które odgrywały rolę Czerwonej Twierdzy w *Grze o Tron* (2011).

Kolejne obiekty na trasie szlaku znajdują się w Mdinie oddalonej około 6 km od Attard. Pierwszym przystankiem w Mdinie jest brama główna miasta, którą można ujrzeć w produkcji *Gra o Tron* (2011). Drugi obiekt w miasteczku – plac Pjazza Mesquita również jest znany z tego samego serialu. Ostatnim obiektem w Mdinie popularnym w turystyce filmowej jest Plac św. Pawła (St. Paul's Square), gdzie w produkcji *Hrabia Monte Christo* (2022) odbywała się scena karnawału w Rzymie.

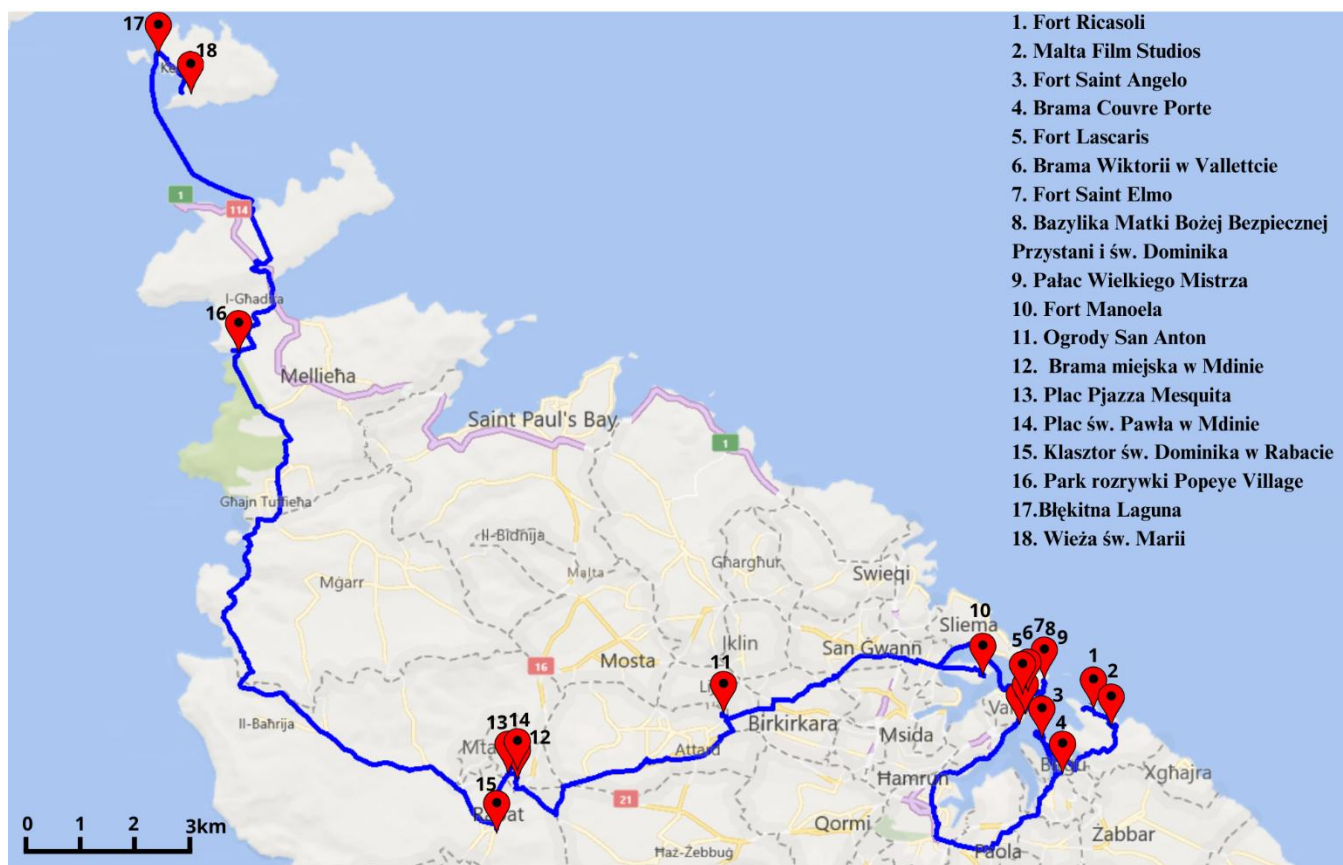
Kolejny obiekt znajduje się w Rabacie położonym kilometr na południe od Mdiny. Jest to Klasztor św. Dominika (St Dominic Priory, Rabat), w którego ogrodach nagrywano między innymi sceny do Gry o Tron (2011).

Kolejny obiekt na trasie szlaku znajduje się 15 km na północny zachód w miejscowości Mellieha i jest z pewnością jednym z bardziej popularnych miejsc, jeśli chodzi o tematykę turystyki filmowej. Jest to park rozrywki o nazwie Popeye Village (Wioska Popeye'a) która została specjalnie zbudowana od podstaw w celu kręcenia filmu Popeye (1980).

Aby udać się do następnego punktu na trasie szlaku należy przejść 4,5 km do portu Marfa, aby przepłynąć 20 min na wyspę Comino, dokładniej do Błękitnej Laguny (Blue Lagoon).

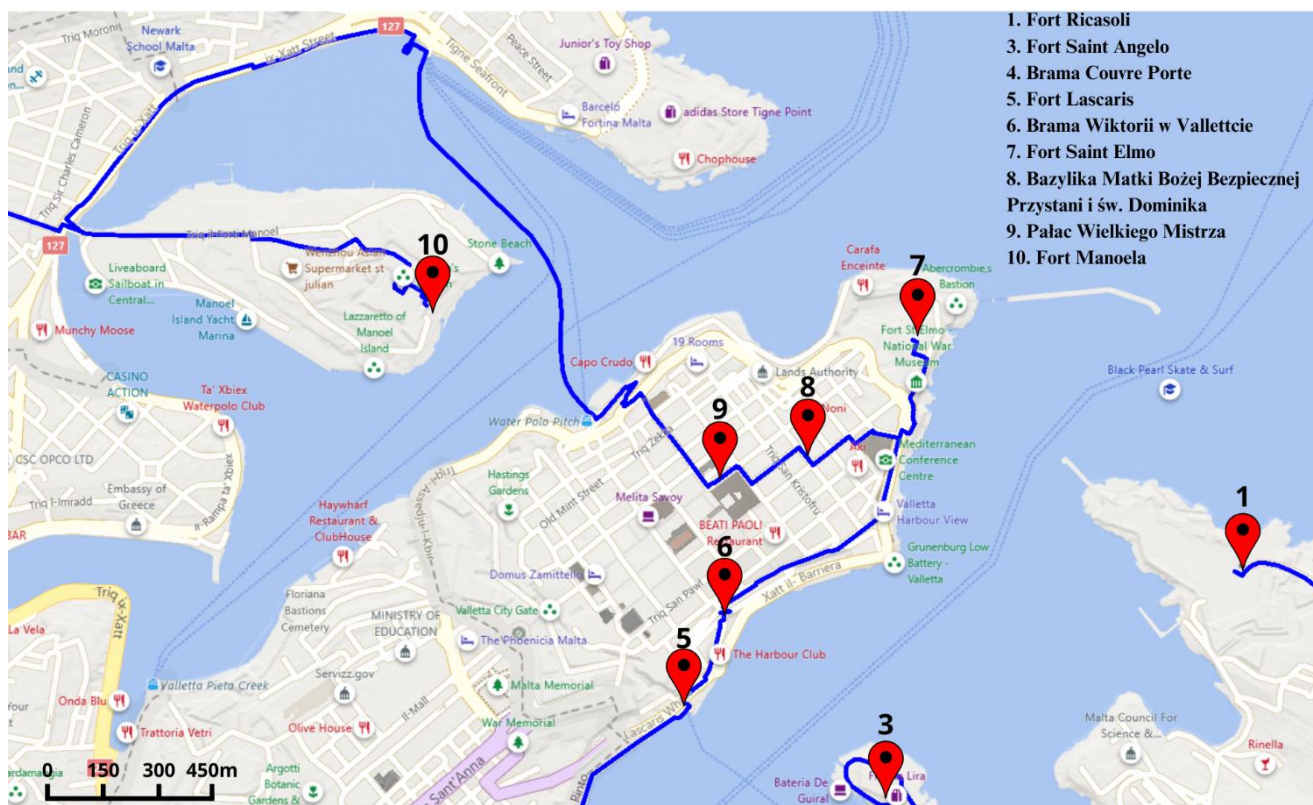
Na wodach Błękitnej Laguny (Blue Lagoon) kręcono między innymi sceny do produkcji *Troja* (2004). Natomiast ostatnim punktem szlaku jest Wieża św. Marii (St Mary's Tower) oddalona 1,2 km spacerem od Błękitnej Laguny (Blue Lagoon). Przy wieży kręcono także wiele innych produkcji np. *Hrabie Monte Christo* (2002).

Cała trasa (Ryc. 13, 14, 15) ma 58,2 km długości oraz zawiera 2 połączenia promowe wynoszące o długości 0,59 mil morskich (1,1 km) pomiędzy Vallettą, a Sliemą oraz 2,15 mil morskich (4 km) pomiędzy wyspą Maltą, a wyspą Comino. Czas przejścia trasy wynosi około 16 godzin, dlatego autorka sugeruje rozłożenie trasy na kilka dni korzystając z obiektów noclegowych położonych na trasie. Podana wartość nie uwzględnia czasu na zwiedzanie obiektów.

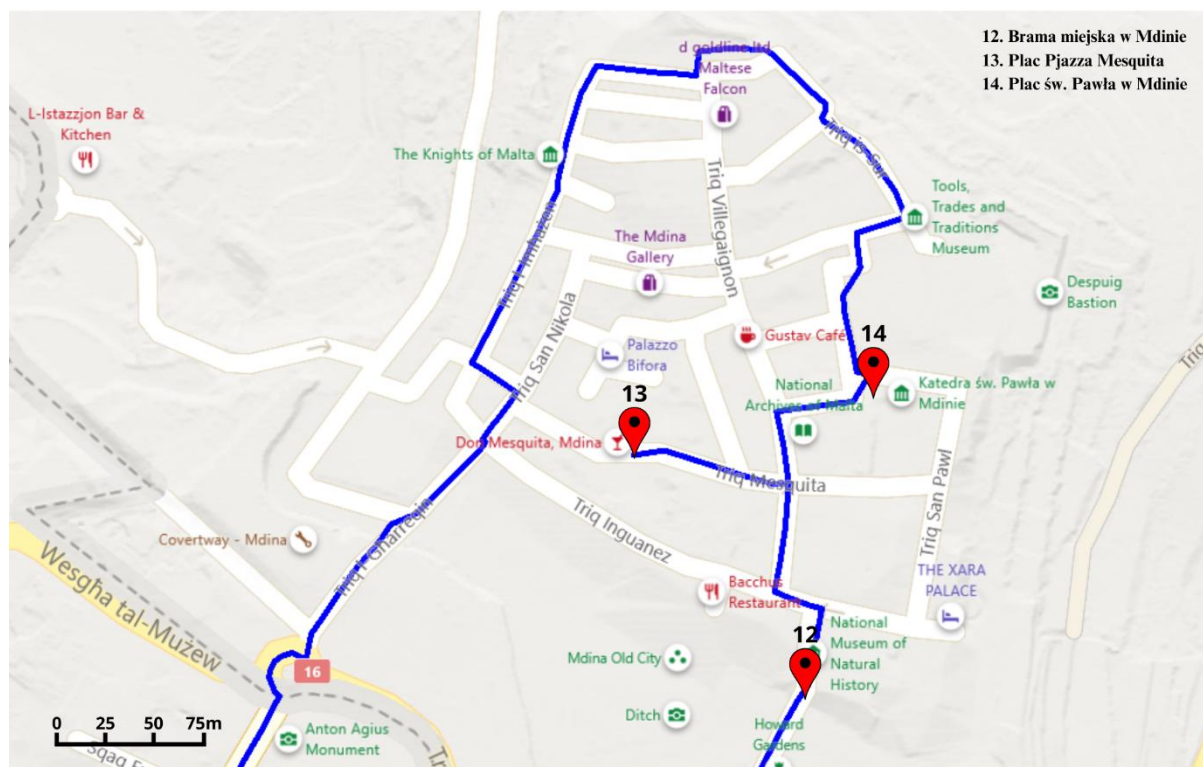
Ryc. 13. Trasa autorskiego szlaku

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 14. Fragment szlaku na obszarze Valletty i jej okolic

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 15. Fragment szlaku na obszarze Mдины

Źródło: Opracowanie własne

Oprócz wielu atrakcji turystycznych położonych na trasie oraz wyjątkowych widoków można skorzystać również z bazy gastronomicznej i noclegowej położonej na szlaku lub w niedalekiej odległości od niego. Przykładowe obiekty gastronomiczne na trasie to: Supernova Heights (kuchnia śródziemnomorska) w miejscowości Kalkara, The Bell (kuchnia rybna), Pastaus Restaurant (kuchnia włoska) w Valetcie, MedAsia Fusion Lounge (kuchnia azjatycka) w Sliemie, L'Angolo Cafe (kawiarnia) w miejscowości Gżira, The Fork and Cork Restaurant (kuchnia śródziemnomorska) w Mdinie, Popeye's Diner (Fast Food) w miejscowości Mellieha i Sunset kiosk – cocktails&food&drinks (bar) na wyspie Comino. Przykładowe obiekty noclegowe, z których można skorzystać na trasie to: Grand Harbour Hotel (hotel 2-gwiazdkowy) w Valletcie, Point de vue Guesthouse (pensjonat – oznaczenie jakości: 3) w Mdinie oraz Riviera Spa Resort (hotel 4-gwiazdkowy) w miejscowości Mellieha.

Poniżej zaprezentowana została ulotka promująca szlak (Ryc.16, 17) wykonana przez autorkę. Została w niej umieszczone główne informacje na temat szlaku oraz krótkie opisy trzech lokalizacji, w których kręcono wiele znanych produkcji – Wyspę Comino, park rozrywki Wioska Popeye'a (Popeye Village) oraz Mdinę. W środkowej części na pierwszej stronie zamieszczone zostały 3 mapy – największa ogólna całego szlaku, a poniżej dwie mniejsze przedstawiające odcinki szlaku na trasie w Valletcie

oraz w Mdinie. Ulotka składa się z 6 części, a dzielą je w pionie okładki produkcji filmowych kręconych na Malcie. Na pierwszej stronie w prawym górnym rogu zamieszczone zostało logo szlaku zaprojektowane przez autorkę.

Ryc. 16. Ulotka promująca szlak strona 1
Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 17. Ulotka promująca szlak strona 2

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie i wnioski

Turystyka filmowa nazywana w literaturze „movie tourism”, „screen tourism”, „set-jetting” polega na ruchu turystycznym spowodowanym filmem, czyli odwiedzaniu miejsc z ekranów lub odbywaniu wędrówek śladami znanych gwiazd czy reżyserów, ale również posiada wiele rodzajów i form takich jak: turystyka biograficzna, turystyka fikcji literackiej/filmowej, zwiedzanie miejsc on-locations (turystyka filmowa miejsca) lub off-locations (turystyka filmowa studia).

Wśród ankietowanych turystyka filmowa na Malcie cieszy się dużym zainteresowaniem. Większość badanych zwiedzała miejsca inspirowane filmami lub serialami oraz deklarowała chęć podróży na Maltę w tym celu. Respondenci mają ogólną świadomość obecności Malty w znanych produkcjach, jednak rzadziej łączą konkretne filmy z konkretnymi lokalizacjami. Potwierdza to przykład „Gladiatora”, który większość ankietowanych kojarzyła z Maltą, natomiast jedynie nie wielka część wskazała forty maltańskie, jako główne miejsce realizacji zdjęć.

Według respondentów „Gladiator” i „Gra o Tron” są najbardziej znanymi filmami wykonanymi na Malcie, a miejsca, które są najbardziej rozpoznawalne i mają związek z uprawianiem turystyki filmowej to Błękitna Laguna (Blue Lagoon) i Valletta.

Miejsca związane z przemysłem filmowym nie są uważane przez badanych jako najistotniejsze spośród wszystkich atrakcji turystycznych Malty. Atrakcje, które postrzegane są jako najbardziej interesujące to przyroda i krajobrazy oraz zabytki historyczne.

Działaniem, które skutecznie mogłoby zwiększyć popularność turystyki filmowej na Malcie według respondentów jest stworzenie szlaku turystycznego, związanego ze znanymi produkcjami filmowymi. Większość ankietowanych uważa, iż potencjał Malty jako miejsca atrakcyjnego turystycznie jest wysoki biorąc pod uwagę jej powiązania z przemysłem filmowym i turystyką filmową. W ocenie badanych rozwój tych dwóch sektorów mógłby przyczynić się do wzrostu gospodarczego wyspy oraz wzrostu liczby turystów.

Po zapoznaniu się autorki ze źródłami na temat powiązań Malty z turystyką filmową i produkcją filmową można stwierdzić, iż Malta jest bardzo znaną i lubianą destynacją wśród producentów filmowych, którzy potrafią wykorzystać lub przekształcić wiele terenów na maltańskim archipelagu w celu stworzenia europejskich, światowych czy fantastycznych miast w różnych okresach historycznych.

Przykładem takiego działania może być robienie zdjęć do pierwszego sezonu serialu *Gra o Tron* (2011) w takich miejscach jak: Mdina, wyspa Manoela, Ogrody San Anton, Fort Ricasoli oraz ogrody Klasztoru św. Dominika (St Dominic Priory, Rabat), gdzie akcja działa się w fikcyjnym miejscu inspirowanymi czasami średniowiecznej Europy i Bliskiego Wschodu. Wiele z tych miejsc nie potrzebowały wymagającej transformacji czy scenografii by odegrać niepowtarzalny klimat tego serialu.

Malta posiada wiele walorów przyrodniczych, klimatycznych i historycznych, które sprzyjają takim działaniom jak budowanie wielkich scenografii między innymi na terenach Fortu Ricasoli, gdzie wybudowano budowle odgrywające Rzym w znanej produkcji *Gladiator* (2000) i *Gladiator II* (2024).

Uwarunkowania historyczne sprzyjają filmowcom w postaci maltańskiej architektury i budownictwa stworzonego przez Zakon Kawalerów Maltańskich, które zostało wykorzystane jako scenografia w takiej produkcji jak *Hrabia Monte Christo* (2002) gdzie sceny nagrywano między innymi w Pałacu Wielkiego Mistrza (Grandmaster's Palace) w Valletcie oraz przy Wieży św. Marii (St Mary's Tower) na Comino.

Uwarunkowania geograficzne w postaci między innymi wielu godzin słonecznych w ciągu dnia zachęcają filmowców do nagrywania w plenerze, a także do korzystania ze specjalnych zbiorników wodnych na terenach Maltańskiego Studia Filmowego (Malta Film Studios).

Istotnym czynnikiem przyczyniającym się do popularności terenów maltańskich w znanych produkcjach filmowych są same uwarunkowania przyrodnicze w postaci malowniczego śródziemnomorskiego krajobrazu. Scenerię o wysokiej atrakcyjności wizualnej można zaobserwować w wysokobudżetowej produkcji *Troja* (2004), gdzie ukazane są widoki wyspy Comino wraz z otaczającą ją turkusową wodą.

Dodatkowym czynnikiem przyczyniającym się do zwiększania popularności kręcenia filmowych produkcji na Malcie jest możliwość szybkiego pozyskiwania anglojęzycznych statystów lub innych pracowników należących do ekipy filmowej.

Miejscem bezpośrednio wpływającym na rozwój turystyki filmowej na Malcie jest Park Rozrywki Wioska Popeye'a (Popeye Village), stanowiący kompleks scenografii zbudowanych na potrzeby filmu o przygodach Popeye'a z 1980 r. Po zakończeniu zdjęć obiekt przekształcono w atrakcję turystyczną, która obecnie stanowi przykład wykorzystania dziedzictwa filmowego w rozwoju oferty turystycznej.

Dodatkowo pozostałe regiony archipelagu maltańskich wysp, które są popularne wśród filmowców to: Valleta i jej fortyfikacje, Mdina, Rabat, Maltańskie Studio Filmowe (Malta Film Studios), maltańskie trójmiasto (Senglea, Birgu, Cospicua) oraz wyspy Gozo i Comino.

Rozpatrując zjawisko turystyki filmowej na Malcie, można zauważyć, iż jego rozwój nie wynika wyłącznie z obecności produkcji filmowych, lecz z współdziałania wielu czynników takich jak uwarunkowania przyrodnicze, historyczne czy infrastrukturalne. Wyniki badań wskazują, że mimo ogólnej świadomości respondentów dotyczącej obecności Malty w znanych produkcjach, wiedza ta ma często charakter powierzchowny i nie przekłada się na znajomość konkretnych lokalizacji. Oznacza to, że być może potencjał turystyki filmowej na Malcie nie został jeszcze w pełni wykorzystany, jednak przy wdrożeniu odpowiednich działań promocyjnych oraz rozwoju spójnych produktów turystycznych, takich jak tematyczne szlaki filmowe, uwzględniających jednocześnie łączenie dziedzictwa filmowego z istniejącymi walorami turystycznymi wyspy, może on w przyszłości zostać znacząco wzmocniony i efektywniej wykorzystany. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera

integracja turystyki filmowej z turystyką kulturową i krajoznawczą, co może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności destynacji oraz wydłużenia pobytu turystów.

Bibliografia

- Bąkiewicz, J., 2015, *Heritage interpretation challenges and management issues at film-induced tourism heritage attractions: Case studies of Rosslyn Chapel and Alnwick Castle* Edinburgh Napier University, Edinburgh
- Bernat S., 2016, *Film i turystyka filmowa a krajobraz*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 34, s. 85-101
- Bieñkowska-Gołasa W., Gołasa P., 2021, *Turystyka filmowa jako element promocji regionu*, „Turystyka i Rozwój Regionalny”, nr 15, s. 5-13
- Borg J. P., Cauchi C., 2015, *World Film Locations: Malta*, Intellect Books, Bristol
- Borg J. P., 2015, *The Dawn of the Mediterranean's Mini Hollywood*, (in) J. P. Borg, C. Cauchi (ed.), *World Film Locations: Malta*, Intellect Books, Bristol, s. 106-107
- Cauchi C., 2015, *Malta: Island of the Imagination*, (in) J. P. Borg, C. Cauchi (ed.), *World Film Locations: Malta*, Intellect Books, Bristol, s. 6-7
- Gawęł Ł., 2011, *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Kalwas P. I., 2024, *Malta*, Wydawnictwo Turystyczne ExpressMap, Warszawa
- Masłowska M., 2015, *Textured Spaces in The Maltese Fighter*, (in) J. P. Borg, C. Cauchi (ed.), *World Film Locations: Malta*, Intellect Books, Bristol, s. 36-37
- Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, 2014, *Instrukcja znakowania szlaków turystycznych*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa
- Stasiak A., 2009, *Turystyka literacka i filmowa*, [w:] K. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań, s. 223-263
- Stasiak A., 2023, *Analiza potencjału promocyjnego szlaków tematycznych w Polsce*, Polska Organizacja Turystyczna, Łódź
- Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B. (red.), 2014, *Szlaki turystyczne. Od pomysłu do realizacji*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa – Łódź.
- Tucki A., 2016, *Turystyka filmowa – wybrana problematyka badawcza*, „Barometr Regionalny”, t. 14, nr 2, s. 141-146
- Urbańczyk A., 2019, *Studia filmowe i ich rola w kreowaniu wrażeń turystycznych konsumenta*, [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom 22: Planowanie i polityka turystyczna*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 85-100
- Zmyślony P., 2001, *Wpływ sztuki filmowej na rozwój nowych produktów turystycznych w Polsce*, „Problemy Turystyki”, t. 24, nr 3-4, s. 21-30

Źródła internetowe:

<https://fotodinoza.blogspot.com/2017/05/monachium-steven-spielberg-recenzja.html>
[02.11.2024]

<https://logostour.pl/blog/wieczny-plener-filmowy-malta> [02.11.2024]

www.pioterwpodrozy.com/post/malta-szlakiem-hrabiego-monte-christo [10.01.2025]

www.atlasofwonders.com/2016/12/assassins-creed-filming-locations.html [04.12.2024]

www.youtube.com/watch?v=5PpKoB R4Gq4 [12.02.2025]

www.pcpmalta.com/tanks.html [02.11.2024]

www.pcpmalta.com/a-short-history-of-maltas-water-facility.html [02.11.2024]
www.all-inclusive.com.pl/malta-jak-z-obrazka/ [10.01.2025]
<https://www.filmweb.pl/news/Fort+Ricasoli+-+to+tu+powstaje+druga+cz%C4%99%C5%9B%C4%87+filmu+%22Gladiator%22.+Zoba+cz+zdj%C4%99cia-151523> [12.01.2025]
<https://historia.org.pl/2023/11/26/oto-miejsca-w-ktorych-krecono-sceny-do-filmu-napoleon-na-malcie/> [15.11.2024]
https://www.filmowe-szlaki.pl/2016/06/01/malta-i-gra-o-tron-czesc-2/#Fort_Ricasoli_%E2%80%93_Krolewska_Przystan [21.12.2024]
www.filmowe-szlaki.pl/2016/06/01/malta-i-gra-o-tron-czesc-2/ [18.12.2024]
www.filmweb.pl/film/Kapitan+Phillips-2013-643366/awards [18.12.2024]
www.filmowe-szlaki.pl/2016/05/04/malta-i-gra-o-tron-czesc-1/ [02.11.2024]
<https://rudeiczarne.pl/popeye-village-filmowa-wioska-czy-warto-odwiedzic-maltanski-park-rozrywki/> [10.01.2025]
<https://tambylszy.com.pl/gr-a-o-tron-czyli-malta-sladami-kultowego-serialu/> [21.12.2024]
www.maltainfoguide.com/game-of-thrones-in-malta.html [12.02.2025]
<http://radiocentrum.pl/filmowe-podroze-z-deja-vu-malta/> [10.01.2025]

The potential for the development of film tourism in Malta in the respondents' opinion

Abstract: The aim of the article is to analyse the potential of film tourism development in Malta through the identification and characterisation of film locations used in well-known film and television productions, the assessment of respondents' awareness, and the development of an original tourism offer. The research employed a mixed-methods approach, including source analysis, the diagnostic survey method using a questionnaire, and elements of a design-based approach. The empirical part involved assessing respondents' level of awareness of film tourism in Malta as well as their general perception of tourism in the country. The design-based component consisted of developing an original film tourism route, prepared on the basis of collected data and the author's own observations, taking into account accommodation and gastronomic infrastructure in its vicinity. The theoretical part discusses the concepts of film tourism, tourist routes, and cultural routes based on analyses by Polish researchers.

Keywords: *film tourism, film trial, film tourism in Malta*